

δώδεκα δὲ προπάροιθε πυρῆς ἀποδειροτομήσειν (III. XXIII, 22)
біля вогнища зітну голови дванадцятьом (троянським синам).

Пор.:

... τῷ μὴ με λιλαΐεο **δειροτομήσαι**. (Od. XXII, 349)

... не бажай зітнути мені голови.

ἄν δ' ἴσχων τελαμώννα κελαϊνεφῆς αἴμ' ἀπομόργνυ. (III. V, 798)

ремінь тримаючи (піднявши), стирав темну кров.

Пор.:

ἀμφοτέρησιν χερσὶ παρειάων ἀπαλάων

δάκρυ' ὁμορξάμενῃν ἀδινὸν στοναχῆσαι ἐφείην, (III. XVIII, 123-124)

обома руками зі щік ніжних // плачучи, стирати сльози рясні я примушу.

У наведених вище прикладах значення префіксальних дієслів тотожне безпрефіксальним. Це свідчить про повну втрату префіксом значення. Ще використання подібних дієслів може бути зумовлене вимогами розміру.

В результаті здійсненого аналізу ми прийшли до висновку, що префікс #ро-(#р-, #φ-) у гомерівському епосі характеризується розгорнутою полісемією, яка конкретизується контекстом. У процентному відношенні частотність вживання префікса зі значенням руху (віддалення та відокремлення) становить 43%, зі значенням завершеності – 1%, зі значенням припинення – 2%, зі значенням інтенсивності – 4%, зі значенням повернення – 9%, у 33% дієслів префікс не модифікує значення, а також 8% дієслів належать до новоутвореної групи. До останньої групи увійшли чотири значення префікса, які не фіксують словники: 1) негативне значення, 2) значення тривалості, 3) психічне навантаження, 4) повна зміна лексичного значення дієслова.

* Тут і далі переклад наш.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вейсман А. Д. Греческо – русский словарь. – М., 1991. – 1370 с.
2. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь: В 2-х т. – М.: Гос. изд. иностр. и нац. слов. – 1958. – С. 2932.
3. Романюк І. А. Префікси зі значенням віддалення АВ-, DE-, EX- у пізній латині // Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія: Збірник наукових праць. – К.: Київський університет, 2001. – С. 309-315.
4. Сенів М. Г. Прийменик у класичних мовах. – Донецьк: Юго – Восток, 2005. – С. 1 – 270.
5. Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – Heidelberg: Carl Winter; Paris: Klincksieck, 1916. – 1123 p.
6. Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. – I, II, III– P.: Klincksieck, 1970. – 1368 p.
7. Henry George Liddell and Robert Scott A Greek – English Lexicon. – Oxford: Clarendon Press, 1996. – 2438 p.
8. Homers Ilias/ rec. F. Ameis. – Leipzig: B. G. Teubner, 1896. – 150 p.
9. Homers Odyssee/ rec. F. Ameis. – Leipzig: B. G. Teubner, 1895. – 179 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Сойко – аспірант кафедри класичної філології ЛНУ ім. І. Франка.
Наукові інтереси – префіксація у давньогрецькій мові.

ВИДИ ДІАХРОНІЧНОГО МАРКУВАННЯ (на матеріалі словників німецької мови)

Катерина СУРЖИКОВА (Чернівці, Україна)

У статті розглянуто маркування для позначення застарілої та історичної лексики у німецькій лексикографії. На матеріалі чотирьох тлумачних словників проведено їх порівняльний аналіз та визначено основні критерії використання.

The present article focuses on the labels for the designation of archaic and historical vocabulary in the German lexicography. Its comparative analysis is conducted on the basis of four explanatory dictionaries and the basic tests of using are described.

Архаїзація, як один з процесів зміни словникового складу, становить актуальну, але й водночас суперечливу проблему для сьогоденної лінгвістики. Неоднозначне трактування знаходять як саме тлумачення термінів «архаїзм» та «історизм» [3: 208], так і умови розміщення даного шару лексики у словниках [2: 248]. Серед німецьких науковців, хто займався цією проблематикою, можна назвати Кл.-Д. Людвіга [8] та Хаусманна [6]. Однак досі нерозв'язаними є питання розмежованості категорій темпорально маркованої лексики та співвіднесення німецьких класифікацій з вітчизняними.

У класичній філології прийнятими є три терміни для позначення діахронічної лексики – архаїзм, історизм та неологізм [1: 208-210]. Визначаючи ж коефіцієнт архаїзмів та історизмів у німецькомовних тлумачних словниках, ми зіштовхнулись з проблемою різнорідності часових позначок, що використовуються німецькими лексикографами, та їх невідповідністю одна одній у кожному з аналізованих джерел. Тож у рамках цієї статті ми маємо на меті дослідити всі наявні види темпорального маркування, встановити грані між ними та визначити основні критерії для їх використання.

Матеріалом для дослідження послужив список архаїзмів та історизмів, складений на основі суцільної вибірки з чотирьох сучасних одностомних тлумачних словників німецької мови: *Universalwörterbuch Duden* (2003), *Wahrig Deutsches Wörterbuch* (1994), *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (1993) та *Neues Deutsches Wörterbuch von Göttert* (2007). Враховані були повнозначні лексичні одиниці та окремі значення полісемічних слів, що мали біля себе діахронічну позначку. Розглянемо отримані дані по таблиці:

Таблиця 1

Архаїзми та історизми у тлумачних словниках німецької мови

	Маркування	Усього значень	Усього слів	Відсотки
Universalwörterbuch Duden	veraltet	1584	4076	(2,6 %)
	veraltend	1395		
	früher	655		
	historisch	187		
	nationalsozialistisch	185		
	DDR	70		
Wahrig Deutsches Wörterbuch	veraltet	2422	3103	(1,2 %)
	veraltend	3		
	früher	439		
	DDR	239		
Langenscheidts Großwörterbuch	veraltet	56	698	(1,06 %)
	veraltend	419		
	historisch	220		
	DDR	24		
Wörterbuch von Göttert	veraltet	791	881	(0,9 %)
	veraltend	22		
	historisch	3		
	früher	86		

Зупинимось детальніше на кожному зі словників.

В *Universalwörterbuch Duden* темпорально маркована лексика поділена на шість категорій [5]:

- *DDR* («мовні одиниці колишньої Народної Демократичної Республіки, якщо йдеться про речі, установи, організації тощо, які після об'єднання обох німецьких держав вже не існують»),
- *veraltend* («слова, що більше не належать до загально вживаної сучасної мови і вживаються здебільшого або ж виключно старшим поколінням»),
- *veraltet* («слова, які можна знайти лише в старих літературних текстах і які більше не вживаються, хіба що з іронічною чи жартівливою метою»),
- *historisch* («позначають те, що належить минулій історичній епосі»),
- *nationalsozialistisch* («слова, що належать до типового лексикону націонал соціалістичної ідеології й державної та суспільної системи, що на ній базувалась»),
- *früher* («описують речі чи обставини, яких більше немає»).

Отже, бачимо, що архаїзми представлені групами *veraltend* та *veraltet*, кожна з яких вказує на різний ступінь старіння слова. Групи *DDR*, *historisch*, *nationalsozialistisch*, *früher* об'єднують історизми. Причому такі позначки як *DDR* та *nationalsozialistisch* характеризують періоди саме німецької історії, а *historisch* та *früher* є більш загальними з огляду на марковану ними лексику. При аналізі лексичних елементів, що входять до цих двох категорій, постає питання щодо доцільності їх диференціації. Так, наприклад, неясно, чому укладачі віднесли професії *Geldbriefträger*, *Hauer*, *Kammerdiener* до *früher*, а *Dienstmann*, *Gerichtsherr*, *Großfürst* до *historisch*; військове приладдя *Fuchtel*, *f*, *Schafott*, *n* до *früher* а *Katapult*, *n*, *Schutzwaffe*, *f* до *historisch*. З огляду на розмитість поданого пояснення щодо відбору лексики до цих категорій та суперечливість її розподілу по них, вважаємо за доцільне об'єднати всі представлені тут одиниці в одну групу.

Окрім відповідно маркованих знаходимо в *Universalwörterbuch Duden* також слова, що, безперечно, притаманні певному історичному періоду і є наразі маловживаними, але які не містять ніяких темпоральних позначок. Переважно, у тлумаченні значення наявне пояснення про приналежність їх до часу Середньовіччя (*Mittelalter* або *MA*: *Turnier*, *m*; *Städtebund*, *m*; *Scheiterhaufen*, *m*; *Hufe*, *f*), Античності: (*Antike*, *im antiken Rom* або *bes Antike*: *Satrap*, *m*; *Plebs*, *f*; *Triumvirat*, *n*; *Lemma*, *n*), старого Риму (*im alten Rom*: *Patronat*, *n*; *Gladiator*, *m*; *Magistrat*, *m*, *Spolien*, *Pl.*) або ж більш точно вказано час, до якого слово було релевантним для суспільства: *Virilstimme*, *f* (*bis ins 19.Jh*), *Tscheka*, *f* (*1917-1922*), *Soldbuch*, *n* (*bis 1945*), *Persien* (*bis 1939*). Деякі слова мають маркування *altertümelnd* (*sodann*, *kund*, *bass*, *biderb*, *Degen*, *m*, *Musica*, *f*), що також вказує на їх архаїчний характер. Окрім того, суміжними є позначки *selten* та *ursprünglich*. Якщо врахувати значення цих слів та той факт, що часто вони марковані як історизми чи архаїзми в інших словниках, було би логічно, також віднести їх до темпорально маркованої лексики, що одночасно збільшило б і її коефіцієнт.

У *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* використано чотири види темпоральних позначок [7, XIX]:

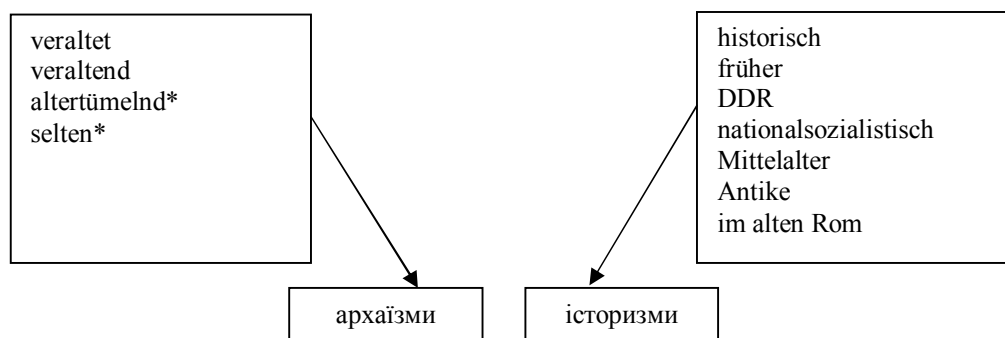
- *veraltend* («слова, які вживаються відносно рідко, переважно старшим поколінням, та здаються мовцям «старомодними»);
- *veraltet* («слова та конструкції, які раніше були звичними, зараз же більше не вживаються або ж використовуються зі стилістичною метою»);
- *historisch* («поняття, позначувані предмети яких були витіснені з повсякдення»);
- *historisch (DDR)* («значення слів, які зникли після об'єднання Німеччини у 1990 році»).

Порівнюючи з *Universalwörterbuch Duden* можемо відмітити, що, якщо врахувати вже згадане нами недостатньо обгрунтоване використання двох категорій *historisch* та *früher*, то у *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* відсутня лише позначка *nationalsozialistisch*, і, таким чином, він також досить повно репрезентує діахронічно марковану лексику. А з огляду на невеликий обсяг словника та його передусім навчальне спрямування стає зрозумілим коефіцієнт застарілої та історичної лексики у 1,06%.

У передмові до *Neues Deutsches Wörterbuch von Götttert* [9] автори не вказують на використані у статтях словника темпоральні позначки, однак провівши відповідну вибірку, приходимо до висновку, що архаїчна та історична лексика тут представлена (0,9%). Виходячи зі спостереження, що всі інші позначки (напр. стилістичні) подані у квадратних дужках, виділяємо 2 види маркування: *veraltend*, *veraltet*. Позначення *früher* та *historisch* також наявні, однак спосіб їхньої подачі різниться. Так *früher* здебільшого стоїть на початку тлумачення значення, іноді у круглих дужках перед ним. *Historisch* знаходимо лише три приклади. Всі інші можливі позначки, такі як *MA*, *DDR*, відсутні. Однак про належність слів до того чи іншого часу згадується у поясненні значення.

Wahrig Deutsches Wörterbuch [4] також не містить пояснення щодо використаних у ньому часових позначок. Однак, при суцільній вибірці (1,2% архаїзмів та історизмів), було визначено, що наявні групи *veraltet* (позначено †), *früher* та *DDR*, а категорія *veraltend* представлена всього трьома прикладами. Слід зауважити, що лексика *DDR* представлена як територіально, а не як часово релевантна.

Як бачимо, розміщення застарілої лексики в одномовних тлумачних словниках німецької мови вмотивоване задоволенням інформаційних потреб користувачів. Для позначення архаїзмів та історизмів укладачі використовують спеціальні діахронічні позначки, різнорідність яких була підтверджена результатами нашого дослідження. Так, всі проаналізовані нами словники фіксують застарілу, історичну та частково НДР-лексику (окрім Neues Deutsches Wörterbuch von Göttert). Словником, що містить найбільше категорій для маркування архаїзмів та історизмів, є Universalwörterbuch Duden. Крім, так би мовити, класичних позначок *veraltet/veraltend*, *historisch/früher*, тут використано також такі як *nationalsozialistisch*, *DDR*, *MA*, *Antike*, *altertümelnd*, *selten*, *im alten Rom*, або конкретно вказано роки, коли дане слово було вживаним. Слід зазначити, що *DDR* вжито тут як регіональну позначку, однак з огляду на схожий характер даного шару лексики з категорією *nationalsozialistisch*, а також дані інших словників, ми вважаємо за доцільне включити її у наше дослідження. *Mittelalter*, *Antike*, *im antiken Rom*, *im alten Rom* тощо – дані помітки безперечно вказують на історичний характер лексики і, на нашу думку, також мали би містити позначку *historisch*. Що ж стосується *selten*, то окрім архаїзмів, дана категорія може характеризувати також регіональну або фахову лексику, а *altertümelnd* служити як стилістична позначка. Зіставляючи отримані результати з загально прийнятими термінами, отримуємо наступну схему:

(* вказує на нестовідсоткову допустимість).

Більшість німецьких лінгвістів, на відміну від вітчизняних, розглядають історизми окремо від архаїзмів, але, оскільки навіть їхні маркування в різних словниках не співпадають (*Beuge, f* у Wahrig марковане як *früher*, у Wörterbuch von Göttert як *veraltet*; *Dorfschulze, m* у Duden - *veraltet*, у Wahrig – *früher*; *Feldherr, m* у Duden - *veraltet*, у Langenscheidt - *historisch*), то значить, що це дуже суміжні поняття, які слід розглядати в одному контексті.

Враховуючи суперечливість позначок у різних словниках, виникає необхідність уніфікувати систему темпорального маркування, а також визначити критерії для розподілу архаїзмів та історизмів по категоріям. Кл.-Д.Людвіг [8: 131-132] пропонує взагалі відмовитись від всіх наявних у сучасних словниках видів маркування і сконструювати для позначення архаїзмів нові, систематизовані, що класифікувались би за наступною схемою:

- актуальність: *aktuell, veraltend, veraltet, verschwunden*;
- частота: *normal häufig, seltener, selten, nicht mehr* (лише в історичних текстах);
- часова фіксація: *früher, ns, Barockzeit, Lutherzeit* тощо;
- застарілий денотат;
- конотація: *gehoben, scherzhaft, dichterisch, phraseologisch* тощо;
- контекст.

На наш погляд, запропонована система є досить складною, що знову ж таки зумовлює розмитість меж між категоріями та важкість проведення розподілу. Більш раціональним нам видається представлення архаїзмів двома групами: *veraltet* та *veraltend*. А, з огляду на те, що дуже часто важко провести між ними кордон, що підтверджується прикладами з різних словників (*zwiefach; Räson, f* у Duden позначені як *veraltend*, а у Wahrig як *veraltet; Kompanie*,

у Duden – *veraltet*, у Langenscheidt – *veraltend*), необхідно більш уважно слідкувати за їх використанням у мовленні та літературі, у найбільш суперечливих випадках проводити анкетування.

Що ж до історизмів, то вважаємо за доцільне використовувати для їх позначення у загальних тлумачних словниках лише одне маркування – *historisch*, конкретизуючи у дужках час вживання (напр. *Mittelalter, DDR, 1937* тощо).

Проводячи аналіз словників, неможливо не помітити, що діахронічно марковані слова часто супроводжується також позначками приналежності до стилю чи певного регіону (*Aar, m – poet., v-t; Pönale, n – v-t, noch österr.; moderieren – v-t, bildungsspr.; höchsteigen – v-nd, scherzh.*). Саме їх дослідженню варто було б присвятити подальшу роботу у даному напрямку з метою визначити функції та додаткове смислове навантаження, що несуть архаїзми та історизми у мовленні та художній літературі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Огуй О.Д. Лексикологія німецької мови. *Lexikologie der deutschen Sprache: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.* - Вінниця: Нова книга, 2003. – 416с.
2. Суржикова К.П. Словник архаїзмів, основні принципи та цілі його створення // Буковинський журнал. – Глибока: Глибоцька районна друкарня, 2006. – С.248-253.
3. Суржикова К.П. До питання дефініції термінів «архаїзм» та «історизм» // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Збірник наукових праць. Ч. II: Вип.3. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – С. 208-211.
4. Deutsches Wörterbuch. Mit einem „Lexikon der deutschen Sprachlehre“ / Neu hrsg. von Renate Wahrig-Burfeind.– Gütersloh, 1994. – 1824 S.
5. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – 5. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003. – 1892 S.
6. Hausmann F.J. Lexikographie // *Handbuch der Lexikographie* / Hrsg. von Schwarze Ch., Wunderlich D.– Königstein, 1985.– S.367-411.
7. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Götz D., Haensch G., Wellmann H.– Berlin, München, Leipzig, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 1993.– 1183 S.
8. Ludwig Kl.–D. Archaisierung und Archaismuslexikographie // *Sprachhistorie(n)*. Hartmut Schmidt zum 65. Geburtstag / Hrsg. von Herberg D., Tellenbach E.– Mannheim: 2000.– S.123-136.
9. Neues Deutsches Woerterbuch / Hrsg. von K.-H. Goettert. – Koeln: Helmut LingenVerlag, 2007. – 1150 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Катерина Суржикова – аспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства ЧНУ ім. Ю.Федьковича.

Наукові інтереси: лексикологія німецької мови.

ЛЕКСЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СИНЬОГО КОЛЬОРУ ТА ЙОГО ВІДТІНКІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕКСТАХ XVI-XIX СТОЛІТЬ

Юлія УС (Донецьк, Україна)

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячених функціональному аналізу кольоропозначень. Розглянуто лексеми на позначення синього кольору та його відтінків на матеріалі німецькомовних текстів XVI-XIX століть. Особливу увагу приділено семантиці, функціонуванню досліджуваних одиниць, розвитку системи кольоропозначень німецької мови.

This paper continues the author's publications on functional analysis of color names. It examines adjective-color names with the meaning 'blue' in German texts of XVI-XIX centuries. The author pays much attention to their semantic and functional peculiarities.

1. Вступні зауваги. Статтю присвячено розгляду прикметників на позначення синього кольору та його відтінків. Аналізовані лексеми дібрані з німецьких прозових та віршованих текстів, датованих XVI-XIX століттями (загальний обсяг вибірки становить 7229 сторінок).

Незважаючи на наявні фундаментальні праці, присвячені діахронічному аналізу деяких основних кольороназв німецької мови [2; 5], можна стверджувати, що розвиток системи кольоропозначень упродовж чотирьох століть (від XVI до початку XX століття) практично не потрапляв у поле зору дослідників. Проте саме цей період постає дуже вагомим з погляду дослідження системи кольоропозначень сучасної німецької мови. Ці причини спонукали до розгляду лексики на позначення кольору на прикладі репрезентативного корпусу німецькомовних текстів.

Мета статті – виявити суттєві особливості функціонування кольоропозначень на позначення синього кольору та його відтінків у німецькомовних текстах XVI-XIX століть. Основні дослідницькі завдання статті – інвентаризувати аналізовані лексеми у